

שיעור עשירי

סוגיית כוורת

מראי מקומות: דף ח ע"א "אמר אביי" וכו' – רש"י, ר"ת, תוספות ד"ה רחבה, ד"ה כפאה ד"ה שבעה, רשב"א ד"ה רבא אמר, ופסקי הרי"ד; דף צט ע"ב "בעא מיניה רב מרדכי מרבא" וכו' – תוספות ורמב"ן שם; שם, "בור י' ונתן לתוכה חוליא ומיעטה" וכו' – רש"י, תוספות, רמב"ן וריטב"א.

"אמר אביי: זרק כוורת לרה"ר, גבוהה י' ואינה רחבה ו' – חייב; רחבה ו' – פטור. רבא אמר: אפי' אינה רחבה ו' – פטור; מ"ט? אי אפשר לקרומיות של קנה שלא יעלו למעלה מעשרה. כפאה על פיה: שבעה ומשהו – חייב; שבעה ומחצה – פטור. רב אשי אמר: אפי' שבעה ומחצה חייב; מ"ט? מחיצות לתוכן עשויות". בדין זה של כוורת מצינו שלוש מחלוקות בין רש"י לתוספות. המחלוקת הראשונה היא האם "רחבה ו' פטור" מכיוון שזו "רשות לעצמה, ואנן ממשכן גמרינן שהיו זורקין מחטיהן במלאכתן זה לזה ולא היו זורקין רשויות", כשיטת רש"י (בד"ה רחבה), או "שהכוורת עצמה נעשית רה"י כשתנוח, והוי כוורת מרשות היחיד לרה"י דרך רה"ר, דפטור", כשיטת התוספות (בד"ה רחבה). המחלוקת השנייה היא האם ב"כפאה על פיה" מדובר בכוורת שאינה רחבה שישה כשיטת רש"י (בד"ה כפאה), או בכוורת רחבה שישה כשיטת התוספות (בד"ה כפאה). והמחלוקת השלישית היא האם השוליים מצטרפים לגובה עשרה טפחים, או שהחלל

עצמו צריך להיות בגובה עשרה טפחים. ולכאורה קשורות שלוש המחלוקות שבין רש"י לתוספות זו לזו, שכן לפי התוספות, הפטור הוא מצד שהכוורת מוגדרת כרשות היחיד לענין חיובי שבת, ולכן יש צורך שיהיה בה חלל בגובה של עשרה טפחים וברוחב של ארבעה טפחים, כדי שתהיה מוגדרת כרשות היחיד לחיובי שבת. ואילו לפי רש"י, הפטור אינו מצד שהכוורת מוגדרת כרשות היחיד לענין חיובי שבת, אלא מצד שהיא מוגדרת כרשות מחמת גודלה, ואם כן מוכן שגם אם היא אינה גבוהה עשרה טפחים ורחבה ארבעה, היא מוגדרת כרשות מחמת גודלה, ופטורים על הוצאתה. והרשב"א (בד"ה רבא) מביא נפקא מינה נוספת למחלוקת רש"י והתוספות, בשאלה האם כאשר הכוורת אינה רחבה שישה, הוא פטור לדעת רבא "דוקא בזורק מרה"י לרה"ר, דאין אויר רה"ר עולה למעלה מעשרה, אבל זרק מרה"ר לרה"י, כל שאינה רחבה ששה חיוב, דרשות היחיד עולה עד לרקיע" כשיטת התוספות, או "דאפילו ברה"י פטור, דכל שגובהה עשרה ורחבה ארבעה יצאה מתורת כלי והויא לה רשות לעצמה, וכזורק רה"י לרה"י הוא, דכל מקום שהיא רה"י היא" כשיטת רש"י. אלא שלכאורה סברתו הראשונה אינה מובנת, שהרי כפי שהנחה במקום פטור אינה מחייבת, כך גם עקירה ממקום פטור אינה יכולה לחייב. ברם בין לפי רש"י ובין לפי התוספות יש הבדל בין מחיצה לענין שבת ובין מחיצה לענין סוכה, וכפי שכתבו התוספות לעיל, שרק במחיצות סוכה החקק צריך להיות סמוך למחיצה, ולא במחיצות שבת, והסיבה לכך היא שבסוכה המחיצות יוצרות את הסוכה, ולכן יש דעות הסוברות שהן אף אסורות בהנאה, ואילו בשבת המחיצות אינן באות אלא להפריד בין רשות היחיד לרשות הרבים ותו לא.

והנה, לגבי דינו של רבא, כתב רבנו חננאל: "ורבא אמר: אפילו אין רחבה ו' — פטור, אי אפשר לקרומיות של קנים שלא [יעלו] למעלה מי', וקי"ל דלמעלה מי' אין צריך ד' על ד', אלא אפי' קנה

עולה למעלה מי' טפחים וזרק ונח על גביו, פטור" וכו'. ולכאורה אין זה מובן מדוע הוא מביא את הדין "דלמעלה מי' אין צריך ד' על ד" ? הרי סיבת הפטור אצלנו אינה שהמניח על גבי הקרומיות של הקנים פטור, אלא שהקרומיות של הקנים עצמן לא נכנסו לרשות הרבים, והן אגודות עדיין במקום פטור, ואם כן ההוצאה לא הושלמה. מתוך דברי רבנו חננאל משמע, שאם למעלה מעשרה היה צורך בארבעה על ארבעה טפחים, לא היה זורק הכוורת נפטר, על אף שלא הושלמה ההוצאה, ולכאורה אין מובן מה היא הסיבה לכך. לכאורה אין זה מובן מדוע כאשר החפץ אגוד ברשות היחיד או הרבים, המוציא אותו פטור, ואילו כאשר החפץ אגוד במקום פטור, המוציא אותו היה חייב, אם היה צורך בארבעה על ארבעה טפחים.

ולמעשה המקור לדין האגד במקום פטור הוא בגמרא בהמשך. הגמרא שם (בדף צט ע"ב) אומרת: "בעא מיניה רב מרדכי מרבא: עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' וזרק ונח על גביו מהו? מי אמרינן: הרי עקירה באיסור הרי הנחה באיסור, או דילמא כיון דממקום פטור קאתיא לא? וכו'. והתוספות שם (בד"ה או דילמא) שואלים: "ואם תאמר: ומאי קמיבעיא ליה? תיפשוט מדתניא בפ"ק: 'המוציא מחנות לפלטיא דרך סטיו חייב, ו'אחד המושיט ואחד הזורק חייב', ואמרינן לעיל: 'המוציא משוי למעלה מעשרה חייב', ומתרצים: "דדוקא כשפסק כחו במקום פטור קמיבעיא ליה, כגון שזרק למעלה מי' כנגד אויר רה"ר וירד האבן באלכסון ונחה על העמוד, דירידה זו אינו מכחו הראשון אלא כח כחו היא, וכיון דממקום פטור קא אתיא יש הפסק בין עקירה ראשונה להנחה, אבל אם זרק ממש כנגד העמוד, שלא הלכה באלכסון כלל, אלא הלכה מכחו עד העמוד, ודאי חייב" וכו'. התוספות אינם מסבירים שמדובר באדם שזרק את החפץ בצורה ישרה, מכיוון שאם כן, הדבר היה מוגדר ככוחו ולא ככוח כוחו, וכפי שמשמע בגמרא לעיל (בדף ה ע"א), לגבי "זרק חפץ ונעקר הוא ממקומו וחזר וקיבלו,

מהו", ובדברי הריטב"א שם (במהדורת רייכמאן, ד"ה נעקר), והם גם מצריכים שיבוא החפץ ממקום פטור, ולא ממקום רשות, על אף שהירושלמי מסתפק בכך, ואם כן הם סוברים שיש צורך בשני התנאים: גם שינוח החפץ מכוח כוחו, וגם שיגיע ממקום פטור, כדי לפטרו. ואילו הרמב"ן (בד"ה או דילמא) מסביר, ש"כי קא מבעיא לי כגון דהשתא נמי ברשות של אויר פטור קא מנח... דאינו אויר רה"ר, ואויר רה"י נמי לא הוי, דכי אמרינן רה"י עולה עד לרקיע, דילמא באויר חצר, אבל בעמוד לא, הלכך ההיא דמחנות לפלטיא דרך סטיו ל"ק, דבמקום חיוב מנחא, וממקום חיוב נמי אתיא" וכו'. אלא שחידושו ש"אויר רה"י נמי לא הוי, דכי אמרינן רה"י עולה עד לרקיע, דילמא באויר חצר, אבל בעמוד לא", תלוי בהסבר תפקידן של מחיצות רשות היחיד. את דין מחיצות רשות היחיד ניתן להבין בשני אופנים. ניתן להבין שתפקיד המחיצות הוא רק להפריד בין רשות הרבים לרשות היחיד, וניתן להבין שתפקידן הוא להקיף את רשות היחיד. אם תפקידן הוא להפריד בין רשות הרבים לרשות היחיד, מובן שגם אם אינן מגיעות עד לרקיע, מכל מקום כל חפץ הנמצא בתחומן בכל גובה, מוגדר כנמצא ברשות היחיד. אולם אם תפקידן הוא להקיף את רשות היחיד, חייבים אנו לומר שאנו רואים את המחיצות כעולות עד לרקיע כדי להגדיר כל חפץ הנמצא בתחומן בכל גובה שהוא כמונח ברשות היחיד. ולפי זה מובן שתהיה נפקא מינה בין שני ההסברים לגבי עמוד הנמצא ברשות הרבים, וזאת מכיוון שלעמוד אין מחיצות, ואין אנו יכולים לומר: "גוד אסיק מחיצות" לעניין האויר שלמעלה. לפי הדעה הראשונה יהיו החפצים שעליו מוגדרים כנמצאים ברשות היחיד עד לרקיע, מכיוון שהם נמצאים בתחומי רשות היחיד, ואילו לפי הדעה השנייה לא יהיו החפצים שעליו מוגדרים כנמצאים ברשות היחיד עד לרקיע, מכיוון שאין מחיצות שנוכל לראותן כעולות עד לרקיע, וכך סובר גם הרמב"ן. ומכל מקום אנו רואים שלפי הרמב"ן חפץ אשר חלקו מונח במקום פטור, אין מתחייבים על הנחתו ברשות.

ואילו לאחר מכן אומרת הגמרא שם (בדף צט ע"ב): "דתנן: 'הזורק ארבע אמות בכותל: למעלה מעשרה טפחים כזורק באויר, למטה מעשרה כזורק בארץ, והזורק בארץ ארבע אמות חייב', והוינן בה: והא לא נח, ואמר רבי יוחנן: בדבילה שמינה שנינו. ואמאי? הא קא ממעט מארבע אמות. התם לא מבטל ליה" וכו'. וכתבו התוספות: "ואמאי? והא קא ממעט מארבע אמות" — פירש בקונטרס, דמשמע ליה דמיירי אפילו בד' אמות מצומצמות, שעובי הדבילה ממעט מד' אמות. וקשה לר"י, דבענין זה אין נראה שיתחייב, כיון שאיגודו בפנים, כמו מוציא חצי קופה לרה"ר, דאינו חייב עד שיוציאנה כולה לחוץ... ונראה לר"י דמיירי הכא שזרק חוץ לארבע אמות כמו בכל מקום, והכי פריך: והא קא ממעט מד' אמות, שמקום הדבילה נתבטלה מתורת רשות הרבים שבטל לכותל, והרי הוא ככותל עב ולא. הוי עוד על גביו רשות הרבים" וכו'. ולכאורה תלויה מחלוקתם זו של רש"י ותוספות במחלוקת התוספות והרמב"ן לגבי כותל משופע (בדף ה ע"ב). לפי התוספות, המצריכים שיכתפו על גבי הכותל המשופע, מובן שרק אם משתמשים בכותל, הוא מוגדר כרשות הרבים, ולכן הם מסבירים גם כאן שאם ביטלה הדבלה מהכותל את אפשרות השימוש בו, שוב אין הכותל מוגדר כרשות הרבים. ואילו הרמב"ן, הלומד את דין הכותל המשופע מדין הדבלה, ואינו מצריך שיכתפו על הכותל, יסבור גם אצלנו שאין הדבלה מבטלת מהכותל את שם רשות הרבים, ולכן יסביר הוא ורש"י, שמדובר בארבע אמות מצומצמות, שעובי הדבלה ממעט אותן. אלא שיש להבין מדוע אכן אין הוא נפטר מחמת שאיגודו בפנים, וכפי שהקשו התוספות. ותירץ הריטב"א (בד"ה התם): "ולאו קושיא, דהתם הנחה שלו בתוך ד' אמות היא, אבל הכא דבלה זו אינו אלא בפניה המדובקים בכותל, הלכך הנחתה חוץ לארבע אמות היא", וכן תירץ הרמב"ן (בד"ה התם). ולכאורה תירוצם אינו מובן. לכאורה אין זה מובן מה הוא ההבדל בין ההנחה של חפץ רגיל, לבין ההנחה של הדבלה? הרי בשניהם קיימת הנחה. ונראה להסביר שקיים ביניהם הבדל מהותי. בכל הנחה רגילה של

שיעור עשירי

חפץ, חלקו התחתון של החפץ מונח אמנם במקום חיוב, אולם חלקו העליון מונח במקום פטור, ומכיוון שחלקו התחתון אגוד בחלקו העליון, לכן אין המוציא מתחייב אף על החלק התחתון. אולם בדבלה, אין הדבלה עצמה מונחת כלל על הכותל, אלא רק השומן הוא שמדביק אותה לכותל, ומכיוון שכן ניתן לחייב על הנחת השומן על הכותל, אף על פי שעל הדבלה עצמה אין מתחייבים, שהרי הם אינם אגודים זה בזה. ולפי זה מובן שרש"י לא התקשה בקושית התוספות, וכתב שהפטור בדבלה הוא בארבע אמות מצומצמות, מחמת עובי הדבלה שממעט אותן, ולא מחמת שהדבלה אגודה בפנים, וזאת מכיוון שאין היא דומה לחפץ רגיל שחלקו האחד מונח במקום חיוב וחלקו השני מונח במקום פטור, והם אגודים זה בזה.

והנה, לגבי דינו של אביי, המחייב את הזורק כוורת שאינה רחבה שישה טפחים, כתב רש"י (בד"ה אבל גבוה), שסברת אביי היא "דאביי לא חשיב קרומיות". ולכאורה כוונתו אינה מובנת, שהרי אף אם הקרומיות אינן חשובות, מכל מקום יש לפטור את זורק הכוורת מחמת שהן אגודות במקום פטור. ונראה להסביר שכוונתו היא, שמכיוון שהקרומיות אינן חשובות, לכן אין אנו מגדירים את הנחתן במקום הפטור כחלק מן הכוורת שמונח במקום פטור, אלא אנו רואים את כל הכוורת כמונחת במקום חיוב, ומחייבים את הזורק אותה. וזהו גם ההסבר לדברי רבנו חננאל, שכתב שסברתו של רבא היא שלמעלה מעשרה אין צורך בארבעה על ארבעה טפחים, שכן אם כדי שיהיו הקרומיות מוגדרות כמונחות במקום הפטור היה צורך שיהיו ברוחב של ארבעה על ארבעה טפחים, לא היה זורק הכוורת נפטר מחמת הקרומיות, שהרי הן אינן רחבות ארבעה על ארבעה טפחים, והפטור שלו נובע רק מכיוון שגם אם הן אינן רחבות ארבעה על ארבעה טפחים, הן מוגדרות כמונחות במקום פטור. וכך גם מסביר הרי"ד בפסקיו את סברתו של רבא. הרי"ד מסביר שסברתו של רבא היא "דבענן שכל החפץ

יעמוד ברש' הרבי', ולא יעמוד מקצת ממנו במקום פטור, שאותו המקצת פוטרו" וכו', ואם כן הוא כותב בפירוש שהסיבה לפטור של הקרומיות היא שהן מוגדרות כמונחות במקום פטור, ולא רק שלא נכנסו למקום החיוב.

ולאחר מכן מוסיף הרי"ד ומקשה על הסברו של רש"י לגבי "כפאה על פיה": "דאי משום טע' דלבוד מצטרפין להנך ג' טפחי' דלמטה בהדה, מה לי כפאה על פיה, מה לי כפאה על שוליה, דהא קיימלן דכל מידי דבפחות מג' טפחי' אמרי' לבוד, ולא במחיצות בלבד" וכו', וכן קשה גם על הסבר התוספות. רש"י ותוספות מניחים שדין לבוד מועיל רק למחיצות, ולפי התוספות יש צורך אף במחיצות שמועילות להגדיר את המקום כרשות היחיד, ואילו הרי"ד כותב שדין לבוד מועיל לסתימת כל פתח, ולא רק למחיצות, והוא מוכיח את דבריו מתוך הגמרא בעירובין ובסוכה, ולכן הוא מסביר שהסיבה לפטור היא ש"אמרי' בהו גוד אחית מחיצאתא, וכאילו נחה בקרק' דמיא". אולם רש"י והתוספות יכולים להסביר שיש הבדל בין דין הלבוד שעליו מדברת הגמרא בעירובין ובסוכה לבין דין הלבוד שהגמרא אצלנו מדברת עליו. בעירובין ובסוכה מדברת הגמרא על דין לבוד המאריך מחיצות קיימות, ולכן אין צורך שיהיו בו מלכתחילה מחיצות של עשרה טפחים, אולם אצלנו מדובר שדין הלבוד יוצר רשות חדשה, וכדי ליצור רשות חדשה לשיטת רש"י, או רשות היחיד חדשה לשיטת התוספות, יש צורך שיהיו שם מלכתחילה מחיצות של עשרה טפחים, ולכן סוברים רש"י והתוספות שיש צורך אצלנו במחיצות של עשרה טפחים גם לדין לבוד.